

Aftenposten

Publisert: 08.09.10 kl. 23:10 - Abonnere på Aftenposten? Ring 05040 eller gå inn på kundeservice.aftenposten.no

Er han jordens salt?

ARNE JON ISACHSEN - professor, Handelshøyskolen BI

Oppdatert: 09.09.10 kl. 09:46 Publisert: 08.09.10 kl. 23:10

- Han setter hverken penger eller jobb på spill, men er Øystein Stray Spetalen likevel en intellektuell?

Les også:

[Avviser ethvert kritisk spørsmål](#)

[Intellektuelle må ikke være kverulanter](#)

[Integritet til salgs](#)

[Vår tids tenkere](#)

[Han er ingen intellektuell](#)

Arne Jon Isachsen

Hva er sant. «De intellektuelles oppgave i samfunnet er å være motstandere av det etablerte», sa professor Ottar Brox, under markeringen av Nytt Norsk Tidsskrifts tiårsjubileum i 1993. Jeg kvapp i stolen. Hadde ikke de intellektuelle en mer tidløs oppgave? Skal de ikke forsøke å avdekke hva som er sant og hva som ikke er det?

Overgangen fra 1980- til 1990-tallet var ingen god tid for mange intellektuelle i Norge. Berlinmuren rives, Jernteppet forsvinner, og Sovjetunionen går i oppløsning. Bildet som møter oss er grimmere enn de fleste hadde trodd. Ikke bare hadde det planøkonomiske systemet i Sovjet unngått å levere varene. En ubønnhørlig konsekvens av kommunismen var undertrykking av dem som mente noe annet. Allerede i 1944 hadde Friedrich Hayek pekt på dette, i boken Veien til treldom. Jeg leste den i 1991 og ble slått av hvor godt den beskrev det som i de dager ble avdekket om systemet og dets virkemåte.

Erkjennelse

«Husk vi er intellektuelle», trøstet professor Brox. Sannheten som på den tiden kom for en dag, passet dårlig inn i det bildet norske intellektuelle på venstresiden hadde tegnet av verden. Tid for erkjennelse? At man hadde tatt feil, eller blitt lurt, eller trodd på noe som viste seg ikke å stemme? Men nei, det å være intellektuell utla professoren som en kvalitet i seg selv. Hva som er sant og hva som er usant kom i andre rekke. Å være mot det til enhver tid bestående er alt som kreves.

I Aftenposten har man i noen uker debattert de intellektuelle og deres rolle i samfunnet.

For professor Trond Berg Eriksen trenger ikke den intellektuelle å være imot det bestående. Det er nok at han eller hun ikke følger strømmen (er «utidsmessig»), er uforutsigbar og kan mer enn sitt fag. Videre legger Eriksen inn et nytteperspektiv; de intellektuelle må nå ut til store deler av det offentlige. Ha et publikum som gjenkjenner dem.

Selvforståelse

Professor Toril Moi finner at skillet mellom eksperter, akademikere og intellektuelle ikke lenger er så klart som før. De intellektuelle kjennetegnes ved at de bidrar til å bedre et samfunns selvforståelse, fremholder hun. De er sentrale i debatten om verdier og holdninger. Men de trenger ikke skrive i VG, som man kan få inntrykk av Trond Berg Eriksens intellektuelle må gjøre.

Atomfysikeren er ingen intellektuell i egenskap av å være atomfysiker, mener skribenten Gabi Gleichmann. Men det blir han om han «med risiko for å miste både jobb og kollegers respekt, offentlig tar standpunkt mot spredning av kjernefysiske våpen.» Om et slikt standpunkt skulle være ufarlig og risikofritt, fortjener ikke atomfysikeren, etter Gleichmanns mening, betegnelsen intellektuell. Knu Olav Åmås snakker tilsvarende om intellektuelle som borgere med «sivilt mot». For Gleichmann og Åmås skal det å være intellektuell koste.

Toril Moies definisjon på hva det innebærer å være intellektuell er mindre streng enn Gleichmanns og Åmås'. Sagt på annen måte, i hennes verden er det flere intellektuelle enn i deres.

For professor Moi er det en viktig oppgave for intellektuelle å «formidle forskning til allmennheten slik at det kommer klart frem hva som står på spill.» Denne oppgaven er ikke alltid like enkel. Fordi forskere ofte ikke vet. Eller fordi de er faglig uenige.

Jordens salt

Når saltet har mistet sin kraft, hva skal man da salte med? De intellektuelles oppgave er å være jordens salt. Men er det slik?

«Det er for mye av tidsriktige sannheter i norsk kulturliv», påpeker professor Stein Ringen. Nåde den som ikke har de rette meninger om kjønn, kvinner og likestilling. Nina Karin Monsen lever i kulden. «En kyniker vil kunne mistenke at staten aldri gir bort penger uten motytelse og at de intellektuelle betaler for statens generøsitet med selvsensur», fortsetter Ringen. Det fører til «et tett samrøre i Norge mellom den gode staten og de gode meningers voktere.»

Selvsensur

Selvsensur preger i utpreget grad et land vi ikke ofte sammenligner oss med, nemlig Kina. Der har de intellektuelle en langt friere rolle enn folk i Vesten vanligvis tenker seg. Debatten de intellektuelle imellom er en erstatning for den frie presse. Makthaverne er avhengig av at intelligente og seriøse analyser lages, også om temaer de selv ikke vil være åpne rundt, som hvorvidt og eventuelt hvordan en form for demokrati kan tenkes å modnes frem i Midtens rike.

På den måten bidrar tenkere i de etter hvert mange tankesmiene i Kina til samfunnets selvforståelse. Av hensyn til eget liv og sikkerhet bedriver de selvsensur – de går ikke ut offentlige med alle sine analyser, vurderinger og meninger. Hvorvidt de skal kalles intellektuelle eller ikke, er et definisjonsspørsmål.

Går man de tidsriktige sannheter nøyere etter i sømmene, finner man ofte et samrøre av gode intensjoner og dårlige analyser, synes jeg. De gode hensiktens tyranni, kunne man kanskje kalle det.

Penger og verdier

Georg Soros heter mannen som i september 1992 tvang Bank of England til å gi opp fastkurspolitikken mot tyske mark. Og tok én milliard dollar i gevinst på denne sin friske spekulasjon. Soros har gitt mye penger til en mengde av gode formål. Særlig har land i det tidligere Øst- og Sentral-Europa, etter Berlinmurens fall, nytt godt av hans gavmildhet. Videre har Soros tatt opp pennen for å gi sitt besyv med i debatten. Han skriver ikke bare om penger og finans, men også om verdier og holdninger. Hans bidrag til samfunnets selvforståelse er ikke å kimse av. Etter Toril Moies mening må således Soros, alle sine penger til tross, kvalifisere til betegnelsen intellektuell.

Kapitalismens råttenskap

I sommer skrev suksessinvestor, kjemperike Øystein Stray Spetalen, en artikkel om kapitalismens råttenskap i Dagens Næringsliv. Ved nærmere lesning var det ikke kapitalismen han ville til livs. Men noen av dens utvekster, særlig i finansmarkedene.

Hva får Spetalen til å gå ut slik? Kanskje ønsker han å fremstå som en intellektuell og dermed rage opp over dem som er hans likemenn i kroner? En Lille-Soros i lille Norge? Eller kanskje han finner genuin glede i å sette ned på papiret ting han har tenkt nøye gjennom og mener seg å ha god rede på? «Jeg vet ikke hva jeg mener før jeg ser hva jeg skriver», skal en nobelprisvinner i litteratur ha sagt. Spetalen får sterkere grunnlag for egne meninger når han ser hva han skriver. Dessuten kommer han på trykk og blir snakket om. Som Soros bidrar Spetalen til samfunnets selvforståelse. Noen vil derfor kalle ham for intellektuell. Selv om han hverken setter penger eller jobb på spill.